

Nozīmīgs pētījums par Latvijas nacionālo partizānu cīņām

Recenzija par grāmatu: Zigmārs Turčinskis.
Ziemeļlatgales “Neatkarības vienība”.
Pretošanās padomju okupācijai. 1946.–1954. gads.
Rīga 2021. 574 lpp. ISBN 978-9934-15-909-1

Reinis Ratnieks

Plašāku pētījumu izstrāde par Latvijas nacionālo partizānu cīņu vēstures notikumiem ir sevišķi laikietilpīgs process, un pilnīgi rezultāti iegūstami vien pēc vairākus gadus ilga darba, tāpēc ir īpaši apsveicama jebkuras monogrāfijas iznākšana, it sevišķi tik apjomīgas, kāda ir vēsturnieka Zigmāra Turčinska grāmata “Ziemeļlatgales “Neatkarības vienība”. Pretošanās padomju okupācijai. 1946.–1954. gads”. Grāmatas autoru varētu dēvēt par aizsācēju partizānu darbības izpētē konkrētos Latvijas reģionos, un viņa jaunākais pētījums ir otrā monogrāfija pēc desmit gadus iepriekš izdotā līdzīga rakstura pētījuma “Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā, 1944–1953. gads”.¹

Jaunā grāmata ir pētījums par vienu no visilgāk pastāvējušajām nacionālo partizānu organizācijām Latvijā, kas darbojās Viļakas, Rēzeknes un Ludzas apriņķa teritorijā. Organizācija bija visai neliela – pēc autora aprēķiniem, tajā darbojušies 54 cilvēki, kas ir salīdzinoši maz iepretim tādiem “milžiem” kā Latvijas Nacionālo partizānu apvienība un Latvijas Tēvzemes Sargu (partizānu) apvienība, kuru dalībnieku skaits kopā lešams tūkstošos. Tas nenozīmē, ka Ziemeļlatgales “Neatkarības vienība” (ZLNV) pelna mazāku ievēribu. Kā interesantu faktu Z. Turčinskis norāda, ka ZLNV, pēc līdzšiniejiem pētījumiem, ir vienīgā Latvijas partizānu organizācija, kas vēl 1951. gadā turpināja dokumentēt savu darbību, turklāt tā bija visvēlāk izveidotā partizānu organizācija. Arī ZLNV ciešā saikne ar jaunatnes pretošanās organizāciju “Latgales vanagi” ir īpaša lappuse Latvijas nacionālās pretošanās vēsturē.

Grāmata publicēta laikā, kad lielākā daļa notikumu laikabiedru ir aizgājuši mūžībā, bet atlikušo liecinieku skaits ārkārtīgi strauji sarūk,

tāpēc ir svarīgi paspēt piefiksēt šo cilvēku stāstījumus. Laika iecirstais robs ir labi redzams grāmatas atsaucēs, kurās pretēji Z. Turčinska iepriekšējo gadu publikācijām jūtami vairāk dominē dokumentāli avoti, savukārt dažas no intervijām autors paguvis veikt vēl 2021. gada vasarā – pavisam īsi pirms pētījuma izdošanas.

Viens no grāmatas ievērojamākajiem devumiem ir uz Z. Turčinska ilgstošās pētnieciskās darbības bāzes veidots un līdz šim nepublicēts vispārīgs partizānu cīņu norišu raksturojums Ziemeļlatgalē, tas sniedz ļoti vērtīgu ieskatu galvenajās nacionālo partizānu kustības darbības tendencēs un notikumos šajā reģionā, tostarp pievērsties minētajām partizānu organizācijām un tādējādi ļaujot labāk izprast situāciju, kādā darbojās ZLNV. Grāmatā iekļauts arī pārskats par izmaiņām padomju drošības dienestos saistībā ar cīņu pret nacionālo bruņoto pretošanos PSRS okupētajās teritorijās. Nodaļā ar publicēto padomju drošības iestāžu dokumentu piemēriem parādīts, cik centralizēta bija informācijas aprīte drošības dienestos, kuru iegūtās ziņas par konkrētām partizānu grupām no apriņķa līmeņa apakšstrukturām nonāca līdz pat Kremliem.

Viena no interesantākajām grāmatas sadaļām skar publiskās komunikācijas aspektus, proti, aprakstīto notikumu atspoguļojumu padomju okupācijas laikā un pēc valsts neatkarības atgūšanas. Okupācijas laika vēstījumos nacionālie partizāni pašsaprotamā kārtā tika demonizēti, taču pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas reizēm grūti izprotamu iemeslu dēļ tādi publicisti kā Klementijs Rancāns un Vilis Seleckis ar jaunu sparū metās turpināt okupācijas varas iesakto, reizēm ar nedaudz atšķirīgu pieeju. Tādējādi negatīvais diskurss no valsts propagandas uzturētā tālāk ar atsevišķu cilvēku publiski paustajiem viedokļiem, pētnieciskajiem darbiem un romāniem, kuri diemžēl balstīti uz izdomājumiem, kā to parāda Z. Turčinskis. Šī droši vien ir grāmatas

emocionālākā sadaļa, kurā autors neskopojas ar skarbiem vērtējumiem un leksiku, taču temata atspoguļojuma analīze noteikti ir vērtīgs faktoloģiskais pamats nākotnes pētījumiem par nacionālo partizānu negatīvo diskursu.

ZLNV izveide 1947. gadā tās pirmatnējā veidolā ar nosaukumu “Lecošā Saule” notiek interesantā laikā, kad pirmais un nozīmīgākais partizānu cīņu posms, kas ilga līdz aptuveni 1946. gada vasarai–rudenim, ir noslēdzies, taču okupācijas laika realitātes un nacionālās pārliecības dēļ mežos aizvien nonāca jauni cilvēki, kurus motivēja ticība drīzām starptautiskās situācijas izmaiņām un dedzīga vēlme atgūt neatkarīgu Latviju. Visumā ZLNV pārstāvēja cīnītāji ar salīdzinoši nelielu militāro pieredzi, kas ir Latgales reģionam raksturīga nacionālo partizānu grupu specifika. Iepretim Z. Turčinska iepriekšējā monogrāfijā aprakstītajai Otrā pasaules kara veterāna Kārļa Mūsiņa vadītās grupas profesionālajai darbībai,² ZLNV partizānu dzīvesveids un aktivitātes dažreiz šķiet paviršas un nepārdomātas, kas izraisīja attiecīgas sekas cīņu skarbahajā realitātē. Vienlaikus partizāni savu nelielo iespēju robežās visnotaļ efektīvi vērsās pret okupācijas spēka struktūru un civilpārvaldes darbiniekiem, kā arī vietējiem padomju aktivistiem. Īpašs ZLNV partizānu aktivitāšu katalizators bija Rietumvalstu un PSRS attiecību saasinājums Berlīnes jautājumā 1948. gadā – tas parāda, cik rūpīgi partizāni sekoja līdzī starptautiskajai situācijai.

Autors ir godīgi un cilvēciski aprakstījis grāmatā aplūkotos notikumus, un tas lasītājam ļauj ne tikai detalizēti iepazīties ar cīņu faktiem, bet arī saskatīt iemeslus dažreiz atšķirīgajiem viedokļiem partizānu darbības vērtējumā. Autora veidotā izklāsta stils ir publicistisks, kas nav ierasta prakse zinātniskos pētījumos, taču tas vienlaicīgi padara grāmatu viegli lasāmu un līdz ar to arī pievilcīgu lasītājam ārpus akadēmiskajām aprindām.

Viens no būtiskākajiem jautājumiem ir par pretošanās kustības definīciju, kā arī atšķirībām starp partizāniem un bruņotajiem nelegālistiem. Z. Turčinskis abas kategorijas iekļāvis bruņotās pretošanās kustībā, kuru, viņaprāt, raksturo visas bruņotās darbības. Viņš raksta, ka šo kustību veidoja organizētas kaujas grupas jeb nacionālie partizāni, dažādas no represijām izbēgušo iedzīvotāju stihiski radušās grupas un arī pilnībā neorganizēti, bet bruņoti nelegālisti. Šāds skaidrojums gan rada vairāk jautājumu nekā atbilžu, kaut vai tāpēc, ka grāmatā nekur nedefinētais jēdziens “bruņotie nelegālisti” līdz zināmai robežai varētu ietvert arī kriminālnoziedzniekus bez saitēm ar pretošanās kustību, taču visvairāk diskutabls ir tieši jēdziena “kustība” lietojums, ar kuru pieņemts saprast lielāku cilvēku kopumu, kas darbojas vienota mērķa sasniegšanai. Nacionālajiem partizāniem tā bija cīņa par Latvijas valsti, tāpēc tiešām varam runāt par idejiski vienotu nacionālo partizānu kustību, kas kopā ar viņu atbalstītājiem veidoja nacionālo bruņotās pretošanās kustību. Nelegālistu galvenais mērķis bija saglabāt savu dzīvību, izvairoties no jebkāda veida un dažādu iemeslu dēļ īstenotajām represijām, taču tā uzskatāma nevis par idejisku, vienojošu darbību augstāka mērķa vārdā, bet gan par elementāru cilvēka pamatinstinktu. Tāpēc nelegālisti drīzāk bija noteikts kopums, bet ne idejā vienotas kustības sastāvdaļa. Šeit jāpiekrist pētījuma autoram, ka līdzšinējās iestrādes pretošanās formu klasificēšanā, kas izstrādātas, balstoties uz nacistiskās Vācijas okupācijas laika vēstures piemēriem,³ ir grūti pielāgot pēckara situācijai un tās varbūt pat pārāk paplašina pretošanās jēdzienu. Var šaubīties, vai personīgās dzīvības glābšanu var dēvēt par pretošanos, taču tas ir plašākas zinātniskas diskusijas vērts temats.

Cik var spriest, grāmatā par nelegālistiem uzskatītas partizānu grupās neesošas personas pagridē. Nedaudzu nelegālistu

klasificēšanai, protams, nav sevišķas nozīmes partizānu organizācijai veltītā pētījumā, taču dažu iemeslu dēļ zīmīgs ir sākotnējā partizānu cīņu posmā aktīvā partizāna Andreja Roskoša piemērs. Pētījumā aplūkotajā laikā A. Roskošs klusi dzīvoja slepenā saimniecībā mežā kopā ar nelegālisti Helēnu Čivču un abu kopīgo bērnu, grāmatas noslēgumā viņš uzskaitīts kā nelegālists, taču ir vērts uzdot jautājumu, vai šis cilvēks aplūkotajā periodā tomēr nav uzlūkojams kā partizāns, kurš vēlākajos cīņu gados pastāvošās situācijas dēļ vairs neiesaistās aktīvajā pretestībā un ir kļuvis par pasīvu partizānu? Šķiet, ka Z. Turčinskis kaut kādā mērā domā līdzīgi, jo A. Roskošam veltītajā sadaļā viņš šo personu sauc par partizānu. Atliek prātot, kāda ir šķirtne starp partizānu un nelegālistu un vai pagrīdes stāvokli dzīvojošs bruņots partizāns tiešām pārstāj būt partizāns, ja vairs neatrodas partizānu grupā?

Vienlaicīgi šī problēma akcentē kādu citu aspektu visu Latvijas nacionālo partizānu cīņu kontekstā. Definējot A. Roskošu kā nelegālistu, rodas potenciāla pretruna ar paša Z. Turčinska nostāju par 1957. gadu kā noslēdzošo Latvijas nacionālo partizānu cīņās, kas pamatots ar tajā brīdī pasīvās Mičuļu ģimenes grupas (grupas kodols bija 40. gados aktīvie partizāni Aleksandrs un Lukašs Mičuļi) atrašanos pagrīdē.⁴ Šie iepriekš aktīvajā partizānu kustībā iesaistītie cilvēki līdzīgi A. Roskošam jau vairākus gadus tikai slēpās mežos kā bruņoti nelegālisti. Pieņemot Z. Turčinska skaidrojumu par bruņotās pretošanās kustību ar tajā ietilpstošajiem bruņotajiem nelegālistiem, viņa viedokli pretrunu nav, tikai paliek jautājums par terminoloģisko un hronoloģisko precizitāti – vai 1957. gadā Latvijā beidzās nacionālo partizānu karš vai bruņotā pretošanās kustība, ja mežos palikušie tomēr uzskatāmi par bruņotiem nelegālistiem, nevis partizāniem? Recenzijas autora skatījumā šo teorētisko problēmu risināšana ir aktuāls nākotnes pētījumu uzdevums.

Šis darbs pilnīgi noteikti ir vērtējams kā sevišķi vērtīgs pētījums Latvijas historiogrāfijā, tas ir veltīts nacionālo partizānu darbībai un tās daudzveidīgajām izpausmēm, turklāt tas piedevām kaut nedaudz, tomēr jūtami papildina mūsu priekšstatus par to, kāda dzīves aina iezīmējās pēckara

laikā lauku reģionos. Z. Turčinska grāmata ir ārkārtīgi nepieciešams papildinājums joprojām maz apzinātajai partizānu vēsturei Latvijā, kā arī cienīga piemiņa tajā aprakstīto nacionālās pretošanās kustības dalībnieku un no padomju okupācijas režīma cietušu cilvēku likteņiem.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

¹ ZIGMĀRS TURČINSKIS. Ziemeļvidzemes mežabrāļi. Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā, 1944–1953. gads. Rīga 2011.

² Ibidem.

³ ULDIS NEIBURGS. Draudu un cerību lokā. Latvijas pretošanās kustība un Rietumu sabiedrotie (1941–1945). Rīga 2017.

⁴ ZIGMĀRS TURČINSKIS. Bruņotā pretošanās padomju un nacistiskajai okupācijas (1940–1957). In: TĀLAVS JUNDZIS (zin. red.). Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā. Rīga 2017, 105.–124. lpp.